

УДК 347.94 (477)

Поняття та класифікація оглядів речових доказів як способу їх дослідження в цивільному процесі

А. С. Зеленьяк,

начальник сектора Управління ДСНС України
у Закарпатській області

Розкриваються поняття та сутність огляду як способу дослідження речових доказів у цивільному процесі. На підставі різноманітних критеріїв (місце проведення огляду, характер застосовуваних знань під час проведення огляду та характер доказової інформації), автором виділяються різноманітні види огляду речових доказів, які аналізуються, виходячи з положень теорії цивільного процесу та практики розгляду цивільних справ. За результатами опрацьованого матеріалу автором пропонуються зміни в чинне цивільне процесуальне законодавство України, які направлені на покращення процедури дослідження речових доказів у цивільному процесі.

Ключові слова: цивільний процес, речові докази, дослідження, огляд, класифікація.

Зеленьяк А.С. Понятие и классификация осмотров вещественных доказательств как способа их исследования в гражданском процессе

Раскрываются понятие и сущность осмотра как способа исследования вещественных доказательств в гражданском процессе. На основании разнообразных критериев (место проведения осмотра, характер применяемых знаний во время проведения осмотра и характер доказательной информации), автором выделяются разнообразные виды осмотра вещественных доказательств, которые анализируются, исходя из положений теории гражданского процесса и практики рассмотрения гражданских дел. По результатам проработанного материала автором предлагаются изменения в действующее гражданское процессуальное законодательство Украины, направленные на улучшение процедуры исследования вещественных доказательств в гражданском процессе.

Ключевые слова: гражданский процесс, вещественные доказательства, исследования, осмотр, классификация.

Zelenyak Artur. The notion and classifications of examinations of material evidence as a means of their study in civil process

The author reveals the notion and classification of examination of material evidence as a means of their study in civil process. On the basis of diverse criteria (the place of examination, the character of applied findings during examination and character of evidential information), the author identifies different methods of examination of material evidence, which are analyzed according to theory of civil process and practice of civil cases trial. On the results of the study, the author proposes to make amendments to the acting civil procedural legislation of Ukraine in order to improve the procedure of examination of material evidence in civil process.

Key words: civil process, material evidence, investigation, examination, classification.

ЦПК України закріплює три способи дослідження речових доказів: огляд речового доказу, відтворення звукозапису як різновиду речового доказу та демонстрація відеозапису як речового доказу (ст. 187, 188 ЦПК України). Як з теоретичної, так і практичної точки зору важливе значення має аналіз видів оглядів речового доказу, оскільки виступає основним способом їх дослідження в цивільному процесі¹.

Огляду як традиційному способу дослідження речових доказів науковці приділяють багато уваги (О.В. Баулін, А.О. Власов, В.В. Молчанов, В.І. Решет-

¹ Треушников М. К. Судебные доказательства / Треушников М.К. – М. : Городец, 2004. – С. 239.

нікова, М.К. Треушнікова, С.Я. Фурса та ін.). Проте не всі теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми знайшли однозначне вирішення.

Огляд речового доказу виступає одним із найпоширеніших способів вилучення доказової інформації з нього, оскільки вказує на обставини цивільної справи своїми ознаками, якостями, властивостями, зовнішнім виглядом, змінами, місцем знаходження або існування тощо². Таким чином, з гносеологічної точки зору, під час огляду речового доказу застосовується такий метод пізнання явищ об'єктивної дійсності, як спостереження. Спостереження – це певна система фіксування та реєстрації властивостей і зв'язків досліджуваного об'єкта в природних умовах або в умовах експерименту³.

Як правило, здійснюючи огляд речового доказу, суд та учасники цивільного процесу сприймають доказову інформацію органами зору, виявляючи ознаки, властивості, які мають доказове значення⁴. Але не виключено її сприйняття за допомогою інших органів відчуття, тобто на слух, дотик, смак та нюх. Враховуючи це, окремі науковці в цивільному процесі пропонували термін «огляд речових доказів» замінити терміном «сприйняття речових доказів»⁵. Але такі законодавчі нововведення, на нашу думку, тільки зруйнують усталену судову практику, де термін «огляд доказів» вже дістав своє специфічне законодавче та наукове наповнення, яке дає можливість використовувати його адекватно.

Огляд речових доказів у цивільному процесі може бути поділений на декілька видів за різноманітними критеріями: за місцем проведення, за характером застосованих знань під час огляду, за характером доказової інформації.

За місцем проведення огляду речового доказу розрізняють огляд речових доказів у залі суду та огляд у місці їх знаходження. Огляд у залі суду проводиться стосовно тих речових доказів, які були залучені особами, що беруть участь у справі, до матеріалів цивільної справи. Як правило, способом такого залучення було їх подання в позовній чи іншій формі під час збору речових доказів. Це можуть бути фотографії, одяг, малогабаритна цифрова техніка тощо, які мають індивідуальні риси, пов'язані з розглядуваною справою.

Огляд у залі суду виступає основним видом огляду речових доказів⁶. Він не вимагає технічної фіксації їхніх властивостей або інших аспектів, що показують належність речового доказу. Саме тому під час огляду сторони та інші особи, які зацікавлені в результатах вирішення цивільної справи, можуть в усній формі звертати увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Така усна заява буде технічно фіксуватися офіційним записом, який проводить суд у цивільно-

² *Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України* : пер. з рос. / [С. В. Ківалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатий та ін.] ; за ред. Ю. С. Червонного. – К. : О.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 152.

³ *Філософія* : навч. посіб. / [П. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний та ін.] ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 1997. – С. 322.

⁴ *Рожков А. Ю.* Криминалистическое обеспечение гражданского и арбитражного судопроизводства : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс ; криминалистика и судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / А. Ю. Рожков. – Воронеж, 2003. – С. 11.

⁵ *Васьковский Е. В.* Учебник гражданского процесса / Е. В. Васьковский Е.В. – М., 1910. – С. 237.

⁶ *Власов А. А.* Вещественные доказательства в гражданском процессе / Власов А.А. – М. : Изд-во им. Сабашниковых, 1999. – С. 63.

му процесі. Крім того, законодавець вимагає, щоб такі заяви заносилися до журналу судового засідання (ч. 1 ст. 187 ЦПК України).

Огляд речових доказів у місці перебування здійснюється щодо тих доказів, які неможливо доставити до суду (нерухомі об'єкти, великогабаритні об'єкти). ЦПК України виокремлює цілу статтю, що регламентує особливості проведення такого виду огляду речового доказу (ст. 140). Про час та місце огляду таких доказів повідомляються особи, що беруть участь у справі, хоча їх неявка не є перешкодою в проведенні такого огляду (ч. 2 ст. 140 ЦПК України).

Огляд доказів за місцем їх знаходження передбачає обов'язкове складення протоколу, який підписується всіма особами, які брали участь в огляді. Особливості складання такого протоколу визначається ст. 200 ЦПК України. Так, у протоколі вчинення окремої процесуальної дії зазначають такі відомості: рік, місяць, число і місце вчинення процесуальної дії; час початку вчинення процесуальної дії; найменування суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді, секретаря судового засідання; справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; відомості про явку осіб, які беруть участь у справі, експертів, спеціалістів, перекладачів, свідків; відомості про роз'яснення сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їх процесуальних прав та обов'язків; усі розпорядження головуючого та постановлені ухвали; заяви і клопотання сторін та інших осіб, які беруть участь у справі; основний зміст пояснень сторін, третіх осіб, їх представників та інших осіб, які беруть участь у справі, а також показання свідків, усне роз'яснення експертами своїх висновків і відповідей на поставлені їм додаткові питання, консультацій та висновків спеціалістів; докази, а якщо докази не додаються до справи, – номер, дата та зміст письмових доказів, опис доказів; час закінчення вчинення процесуальної дії; інші відомості, визначені ЦПК України. Протокол огляду речових доказів у місці їх знаходження має бути складений та належно оформлений не пізніше наступного дня після проведення огляду (ч. 3 ст. 200 ЦПК України).

На нашу думку, законодавство варто доповнити окремою статтею, яка визначатиме особливості огляду такого речового доказу за місцем його знаходження, як приміщення. Зокрема, слід законодавчо закріпити, що огляд таких приміщень відбувається за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, а за умови знаходження у таких приміщеннях матеріальних цінностей – за присутності власника таких цінностей, його представника або особи, що матеріально відповідає за їх збереження. Також слід у цій статті закріпити певну презумпцію: якщо приміщення, яке оглядається, належить на певному майновому праві стороні цивільної справи, яка не дає допуску на його огляд, то суд може визнати той факт, на встановлення якого таке дослідження речових доказів за місцем їх знаходження ініціювалося.

Під час проведення огляду речових доказів у місці їх знаходження можуть бути зроблені плани, креслення, фотографії об'єкта огляду або його звукозапис чи відеозапис тощо. Для вчинення вказаних дій можуть бути залучені спеціалісти. Вказані документи, а також технічні записи додаються до протоколу огляду речових доказів за місцем знаходження (ч. 4 ст. 140 ЦПК України). Вважаємо, що проведення хоча б фотографування речового доказу має бути визначено як

обов'язкова процедура, а не обумовлюватися дискреційними повноваженнями суду. Справа в тому, що при складенні протоколу властивості речових доказів, які свідчать про обставини цивільної справи, описуються в процесуальному документі, але вони не дають наочної інформації. Якщо суд, наприклад, захоче проглянути письмові докази ще раз або послухати покази свідка чи висновок експерта для відтворення їх змісту під час проведення оцінки доказів, то така нагода в нього буде, бо вказана інформація є завжди у матеріалах цивільної справи. А при нагоді здійснити такі дії судом, що розглядає цивільну справу, або апеляційним судом для огляду речового доказу в природних умовах потрібно ще раз виходити на місце його знаходження. Зроблені фотографії речових доказів, які неможливо доставити до суду, дадуть можливість постійно повертатися до оцінки речових доказів, коли виникне потреба, економлячи час розгляду цивільної справи та процесуальні засоби для її вирішення. Причому така оцінка буде набагато кращою, ніж звичайне читання протоколу. Особливо це важливо, коли склад суду зміниться і новий суддя, що вступить у справу, не матиме особистого уявлення про речовий доказ, який неможливо доставити до суду, а вивчатиме виключно протокол його огляду. Ще одним вагомим аргументом за проведення процедури обов'язкового фотографування речового доказу, який оглядається у місці свого знаходження, є те, що особа, складаючи протокол огляду, може свідомо чи несвідомо спотворити зміст речового доказу, а належно зроблена фотографія унеможливило це.

Затрати, пов'язані з виготовленням фотографій речових доказів, які оглядаються за межами судового засідання, законодавством віднесені до видів судових витрат (п. 5 ч. 3 ст. 79 ЦПК України) і будуть віднесені на сторону, яка програвла справу. Процедуру обов'язкового фотографування речового доказу, який досліджується не судом, що розглядає цивільну справу, варто поширити також на випадки забезпечення речових доказів та судового доручення щодо збирання речових доказів.

На нашу думку, статтю, яка регламентує процедуру дослідження речового доказу в місці його знаходження, можна також удосконалити, передбачивши можливість більшої оперативності у вирішенні цивільної справи: надати судді можливість доручити провести такий огляд своєму помічникові. Помічник судді, який розглядає цивільну справу, може йому ефективно допомагати у багатьох випадках. Про можливість використання помічників у процесуальній діяльності суддів, що розглядають цивільні справи, почали говорити відносно недавно⁷. Окремі особи, у доктрині цивільного процесу навіть пропонують включити помічника судді з підготовки справи до судового розгляду до інших учасників цивільного процесу, визначаючи його як допоміжного суб'єкта доказування⁸.

Згідно з Положенням про помічника судді суду загальної юрисдикції останній є посадовою особою, яка перебуває на державній службі, забезпечує виконання суддею відповідних повноважень та сприяє здійсненню правосуддя. Отже, помічник судді повинен сприяти здійсненню правосуддя. Серед його

⁷ *Посібник помічника судді загального суду / упоряд. і ред. І. М. Осика. – К., 2010. – С. 241-249.*

⁸ *Андрійцьо В.Д. Теоретичні проблеми доказування в цивільному судочинстві України : монографія / Андрійцьо В.Д. – Ужгород : ІВА, 2014. – С. 88, 313.*

обов'язків, спрямованих на сприяння здійсненню правосуддя, Положення визначає такі, як складання проектів судових рішень та інших процесуальних документів, оформлення копій судових рішень та контроль за їх своєчасним надсиланням, контроль надходження та приєднання матеріалів до справи тощо⁹. Якщо помічник судді повинен складати проекти судових рішень, де слід проявляти високі знання у цивільній справі, то чому б йому не доручити виконання простіших процесуальних дій. Тим більше, що вимоги до помічника судді (вища юридична освіта на рівні бакалавра, спеціаліста або магістра) плюс стаж роботи у суді будуть вагомою гарантією того, що вказана процесуальна дія з огляду речового доказу в місці його знаходження буде проведена успішно.

Отже, огляд речового доказу помічником судді у місці його знаходження не позначиться на якості правосуддя у цивільних справах, а тільки прискорить вирішення питання захисту порушених прав, свобод та інтересів громадян з ефективним використанням процесуального потенціалу суду. Тим більше, що традиційно в Україні у штаті суду завжди була особа, яка проводила виїзд на місце спору для збирання доказів для судді (наприклад, возний у козацький період, що мав здійснювати огляд на місці, результати якого записував у «доношеннях»). Для забезпечення принципу безпосередності щодо судді, який розглядає цивільну справу, помічник судді повинен в обов'язковому порядку зробити фотографію оглянутого предмета, що дасть змогу судді особисто вивчити похідний доказ у цивільній справі вже у залі судових засідань.

Процедуру обов'язкового фотографування речових доказів, на нашу думку, варто поширити на всі речові докази, які залучені для дослідження судом, у тому числі тих, що є у матеріалах цивільної справи. Справа у тому, що рано чи пізно навіть ті речові докази, які залучені до цивільної справи і зберігаються в суді, мають бути повернуті певним особам. Відсутність належних фотографій таких речових доказів при потребі повторної їх оцінки унеможливить винесення обґрунтованої ухвали чи рішення суду. Звичайно, їх можна знову витребувати, але якщо вони збереглися. Наприклад, при вимозі сторін повернути оригінали письмових доказів суд може їх віддати, попередньо зробивши засвідчену суддею копію таких документів (ст. 138 ЦПК України). Чому б не запропонувати аналогічну процедуру для речових доказів? Проведення обов'язкового фотографування речового доказу забезпечуватиме стійку фіксацію доказової інформації, яка з такого доказу вилучатиметься у майбутньому, можливо, не один раз. Крім того, як показує практика, судді дуже рідко залучають предмети матеріального світу в якості речових доказів до матеріалів цивільної справи. Причин цього багато: окрім звичайної габаритності, сюди може додатися значна цінність речового доказу та бажання уникнути відповідальності за його збереження, відсутність камер зберігання речових доказів у більшості судів тощо.

Фотографування речового доказу не буде вважатися його безпосереднім сприйняттям. Але на відміну від вивчення протоколу, який пов'язаний з оглядом речового доказу, воно вважатиметься однією із найкращих форм опосередкованого огляду речового доказу, коли не потрібно використовувати спеціальні знан-

⁹ Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції від 25 березня 2011 року №14 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/969076/pppszu/>

ня. Крім того, огляд речового доказу в судовому засіданні не передбачає складення протоколу. Чітка фіксація фотографією тих матеріальних властивостей речового доказу, які підтверджують або спростовують певні обставини цивільної справи, дасть змогу більш обґрунтовано виносити рішення або ухвали у цивільній справі незалежно від того, на якому рівні розгляду вона знаходиться.

Обов'язкове фотографування всіх речових доказів, якщо їх огляд проводиться в судовому засіданні, слід покласти на судового розпорядника. Останній за вказівкою судді, що розглядає справу, повинен провести безпосереднє фотографування та роздрукування фотографій до завершення судового засідання. Після ознайомлення присутніх осіб, що беруть участь у справі, з вказаними фотографіями (про що робиться відмітка в журналі судового засідання) вони ухвалою суду мають бути залучені до матеріалів цивільної справи.

Витрати, пов'язані з проведенням обов'язкового фотографування речових доказів, що досліджуються в судовому засіданні (не тільки тим судом, який розглядає цивільну справу по суті, а й тим, що проводить забезпечення речових доказів чи виконує судові доручення щодо збирання речових доказів) слід виокремити в окремий вид судових витрат у ст. 79 ЦПК України. За характером знань огляд речових доказів може бути поділений на огляд з використанням загальних знань та огляд з використанням спеціальних знань.

Перший проводиться судом за участі осіб, які беруть участь у справі. Вказані суб'єкти не володіють спеціальними знаннями для того, щоб вказувати на певні специфічні матеріальні властивості оглянутих об'єктів, позаяк їх можна побачити з використанням загальнодоступної інформації. У контексті загальнодоступності джерел інформації показовою є цивільна справа про відшкодування вартості матеріальної та моральної шкоди, завданої зіпсуванням шуби під час її хімічності: суд з посиланням на матеріали сайту «Вікіпедії» вказується на розмежування таких видів хутра як мутон та цигейка¹⁰.

Оглядом речових доказів з використанням загальних знань можна вважати той огляд, який проводиться у присутності перекладача та свідка. У першому випадку спеціальні знання перекладача спрямовані не на отримання доказової інформації з об'єкта огляду, а на забезпечення доступності правосуддя для тих суб'єктів, які не володіють мовою судочинства. Тобто важливою є мета використання спеціальних знань. Свідкам речові докази можуть пред'являтися тоді, коли вони пов'язані з їхніми свідченнями¹¹.

Важливо при проведенні огляду речових доказів з використанням спеціальних знань дотримуватися принципу безпосередності, який передбачає особисте ознайомлення з об'єктом огляду. Особисте ознайомлення найкраще сприятиме формуванню як у суду, так і в осіб, що беруть участь у справі, висновків щодо оцінки речового доказу. Справа у тому, що в результаті особистого огляду інформація, отримана з речового доказу, може бути настільки очевидною, що це дасть змогу всім особам, які беруть участь у справі, та суду цілком адекватно сформу-

¹⁰ Рішення Рокитнянського районного суду Київської області в цивільній справі № 2-3/12 від 27 квітня 2012 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23917575>

¹¹ Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України / Зейкан Я.П. – К. : Юридична практика, 2006. – С. 282.

вати своє судження щодо цього доказу. Врешті це дасть змогу правильно відтворити події так, як вони насправді відбувалися.

Огляд речових доказів з використанням спеціальних знань проводиться судом за участі осіб, які беруть участь у справі, та з обов'язковим залученням спеціаліста або експерта. Слід відзначити, що надання речового доказу експерту для проведення огляду під час здійснення експертизи не буде способом дослідження власне речового доказу. Одним із способів дослідження речових доказів у доктрині процесуального права виділяють експертизу речового доказу¹². Ми не згодні з такою постановкою питання, оскільки під час проведення експертизи, дослідження цього засобу доказування відбувається двома способами: оголошення висновку експерта як процесуального документа в судовому засіданні (ч. 1 ст. 189 ЦПК України) та усне доповнення оголошеного висновку експерта (ч. 2 ст. 189). Але це не означає, що судовий експерт не проводить огляду речового доказу. Він проводиться, але для формування вже іншого засобу доказування. Мало того, тут не дотримується принцип безпосередності, адже під час проведення експертних досліджень у відповідних установах ні судді, ні осіб, які беруть участь у справі, немає. Ось чому, якщо огляд речового доказу з використанням спеціальних знань здійснюється для того, щоби сформуванню нове джерело доказування, такий вид огляду речового доказу не можна розцінювати як спосіб дослідження матеріального об'єкта, який має бути проведений щодо речових доказів.

Але можна провести огляд речового доказу з використанням знань спеціаліста або експерта, коли знання останнього будуть використовуватися для проведення саме дослідження речового доказу, а не здійснення судової експертизи.

Спеціалістом є фізична особа, що володіє навичками або спеціальними знаннями, які необхідні для застосування технічних засобів у суді під час слухання справи чи здійснення консультацій у процесі вчинення процесуальних дій. У науці цивільного процесу стверджується, що спеціаліст може виконувати функції консультанта і технічного помічника¹³. В якості технічного помічника спеціаліст може залучатися до здійснення фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи, відтворення записів та зображень, записаних на електронних носіях тощо. Наприклад, з метою проведення експертизи крові спеціаліст може залучатися для забору крові в особи. Якщо спеціаліст залучається для дачі пояснень із складних питань, що виникають у процесі розгляду цивільної справи, то ухвалою суду його може бути залучено для надання роз'яснення або висновку¹⁴.

Роль експерта у цивільному процесі зводиться до встановлення обставин цивільної справи за допомогою спеціальних знань. Якщо спеціаліст залучається до проведення окремих процесуальних дій, наприклад, огляду речового доказу, то експерт своїм висновком підтверджує наявність чи відсутність певних обста-

¹² *Калмикова Я. С.* Особливості дослідження речових доказів в адміністративному судочинстві / Я. С. Калмикова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 156–158.

¹³ *Глушкова Д. Г.* Участь спеціаліста в цивільному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Д. Г. Глушкова. – Х., 2009 – С. 7.

¹⁴ *Немеш П. Ф.* Процесуально-правовий статус спеціаліста як передумова права на відвід в цивільному процесі / П. Ф. Немеш // Адвокат. – 2012. – № 7(142). – С. 19.

вин цивільної справи. Це важливий момент у розмежуванні функцій експерта та спеціаліста, адже висновок останнього не встановлює обставини цивільної справи.

Вище ми зазначали, що огляд речового доказу судовим експертом для формулювання свого висновку не слід вважати способом дослідження речового доказу. Останній, дійсно, може даватися на огляд експерту. Зокрема, відповідно до ст. 140 та ст. 187 ЦПК України речові докази пред'являються для ознайомлення експертам. У чому полягає різниця між оглядом речового доказу експертом як спосіб дослідження та оглядом речового доказу як спосіб проведення судової експертизи? У першому випадку судовий експерт використовує свої спеціальні знання для виявлення фактичних даних, які можуть бути сприйняті в суді безпосередньо. В другому випадку судовий експерт використовує свої спеціальні знання для отримання фактичних даних, які в жодному разі не можуть бути сприйняті судом та особами, що беруть участь у справі, безпосередньо. Судовий експерт повинен роз'яснити ці дані, бо органами чуття вони не сприймаються. Зокрема, якщо в цивільній справі була проведена судова експертиза, де один із висновків судового експерта базувався на видозміні певних матеріальних властивостей досліджуваного об'єкта, то при роз'ясненні свого висновку судовий експерт може в якості ілюстрації звернути увагу на цю видозміну речового доказу, на підставі якої він робив висновок.

Особливістю огляду речових доказів з використанням загальних та спеціальних знань є те, що він може проводитися як у судовому засіданні, так і поза його межами, за місцем знаходження речових доказів.

За характером доказової інформації, що міститься в речовому доказі, розрізняють огляд речових доказів із статичною інформацією та огляд речових доказів з динамічною інформацією. Першими є такі докази, де доказова інформація має застиглу форму, а другими – докази, де доказова інформація має здатність видозмінюватися аж до її повного зникнення. Речові докази із статичною інформацією оглядаються в звичайному порядку, й описувати специфіку їх огляду нема потреби. Стосовно речових доказів з динамічною інформацією, то вони поділяються на два підвиди: речові докази з динамічною інформацією, якій надається статична форма, та речові докази з постійно динамічною інформацією. Останній підвид стосується аудіозапису та відеозапису, способом дослідження яких є відтворення та демонстрація відповідно. А щодо першого підвиду в ЦПК України детально розписана процедура огляду речових доказів, що швидко псуються (ст. 141 ЦПК України). Саме цей вид огляду речового доказу в такій у цій класифікації варто розглянути детальніше.

Згідно із ст. 141 ЦПК України продукти та інші речові докази, які швидко псуються (наприклад, деякі види ліків, вакцини тощо), після їх виявлення повинні бути оглянуті негайно. Тут виникають певні труднощі, пов'язані зі строками проведення такого огляду. Оскільки огляд такого виду речових доказів проводиться обов'язково за повідомлення осіб, які беруть участь у справі, то виникає питання оперативності їх виклику. Деякі юристи пропонують вказаним учасникам цивільного процесу в такому разі надсилати телеграму¹⁵. На нашу

¹⁵ Зейкан Я.П. Цит. праця. – С. 226.

думку, із цієї ситуації можна вийти інакше: закріпити поряд із процедурою інформування осіб, які беруть участь у справі, про їх явку для проведення такого огляду альтернативну процедуру, пов'язану з обов'язковою відеофіксацією огляду речових доказів, які можуть швидко зіпсуватися. Це має бути здійснено тільки у тому разі, якщо своєчасна явка осіб, які беруть участь у справі, об'єктивно буде неможливою. Відеофіксація огляду продуктів та інших речових доказів повинна проводитися таким чином, щоб технічний запис міг чітко показати ті матеріальні видозміни (якщо вони мали місце), які сталися з об'єктом огляду.

Отже, для забезпечення інтересів осіб, які об'єктивно не зможуть з'явитися для огляду речових доказів, що можуть швидко зіпсуватися, суд повинен здійснити відеофіксацію такого огляду, а не проводити його виключно за бажанням, як це вказується в ч. 2 141 ЦПК України. Огляд речових доказів, які швидко псуються, може бути проведений за участі перекладача, свідка, спеціаліста та експерта. Під час огляду суд може застосовувати фотографування та відеозапис (ч. 2 ст. 141 ЦПК України). Якщо продукти або інші речові докази, які швидко псуються, потрібно досліджувати за місцем їх знаходження, то порядок проведення такого огляду визначається ст. 140 ЦПК.

Отже, огляд речового доказу – це такий спосіб дослідження речового доказу, за якого органами чуття сприймається матеріальна видозміна на об'єкті матеріального світу, спрямована на підтвердження наявності чи відсутності обставин цивільної справи. За місцем свого проведення огляди речових доказів можна поділити на: огляд, який проводиться у залі судового засідання, та огляд, що проводиться за місцем знаходження речових доказів, за характером застосовуваних знань огляди речових доказів можуть бути поділені на: огляд, де використовуються загальні знання, та огляд, де використовуються спеціальні знання. За характером доказової інформації виділяють огляд речових доказів із статичною та огляд з динамічною інформацією.

УДК 347.4

Проблема визначення поняття зміни умов договору в цивільному законодавстві України

Т. О. Родман,

здобувач Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, помічник судді апеляційного суду Рівненської області

Проаналізовано поняття зміни умов договору та надано характеристику її важливим елементам: оферті та акцепту в контексті ст. 651 ЦК України. Запропоновано встановити розумний строк для відповіді про прийняття / неприйняття пропозиції про зміну умов договору з метою збереження паритетності сторін, для захисту прав та інтересів кожного з учасників договірних правовідношення.

Ключові слова: договір, зміна умов договору, оферта, акцепт, розумний строк.